

Tekenen in de Tijd 196

23-29 april 2023

Nu 4 en 5 mei naderen verdiept Erik Borgman zich in de dominicaan Dominique Pire, die in 1958 de Nobelprijs voor de Vrede kreeg. Hij zette zich in voor degenen die door de Tweede Wereldoorlog ontheemd waren. Hij meende dat de beste vredesopbouw het verlichten van lijden was.

Vorige week zaterdag hield de dominicaanse familie een studiedag naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne. Ik schreef er in de vorige Tekenen in de Tijd over (zie <https://www.huisvandominicus.nl/wp-content/uploads/2023/04/Tekenen-in-de-Tijd-195.pdf>). Op www.dominicanen.nl is een verslag te vinden van de hele studiedag. Toch wil ik er ook hier nog een keer op terugkomen. Tijdens een van de workshops in de middag presenteerde lekendominicaan Dorry de Beijer het levensverhaal van de Waalse dominicaan Dominique Pire (1910-1969). Ik kende zijn naam en wist dat hem in 1958 de Nobelprijs van de Vrede was toegekend, maar verder eigenlijk niet. Het verhaal van Dorry was echter zo intrigerend dat ik mij wat verder in hem ben gaan verdiepen.

Nu in Nederland 4 en 5 mei naderen waarop wij de Tweede Wereldoorlog herdenken, is aandacht voor het werk van Dominique Pire extra zinvol. Het vredeswerk waar hij voor geëerd werd, bestond uit inzet voor *displaced persons* in Europa na de oorlog. In het Nederlands duiden wij ze aan als 'ontheemden'. Hierbij gaat het om mensen die uit hun land verdreven werden, soms door oorlogsgeweld, soms door onderdrukkende regimes, en niet terug konden naar hun plaats van herkomst. In de oorlog hadden veel landen grote schade geleden en na de oorlog richtten zij zich op hun wederopbouw. Omdat er zoveel mensen waren gesneuveld, gestorven door ontbering en doelbewust uitgemoord, was er al snel een tekort aan vakbekwame arbeidskrachten. Ontheemden met een dergelijk profiel werden uitgenodigd om in een van de Europese landen te werken. Maar er bleef een harde kern van ontheemden over die niemand wilde. Zij leefden vaak vele jaren onder erbarmelijke omstandigheden in kampen of half kapotgeschoten gebouwen. Voor hun lot zette Dominique Pire zich in. Hij wilde niet alleen hun materiële nood lenigen, maar hun ook het gevoel geven gezien te worden en van belang te zijn. Wie behandeld wordt als het overschot van de geschiedenis, gaat zich ook zo voelen. Dominique Pire was er diep van overtuigd dat geen mens waardeloos was.

Dominique Pire werd zelf tijdens zijn jeugd door de Eerste Wereldoorlog van huis en haard verdreven. Hij was tijdens de omzwervingen met zijn familie een paar keer ziek en het was niet steeds vanzelfsprekend dat hij het zou overleven. Toen hij na de Tweede Wereldoorlog de verhalen hoorde van de ontheemden, realiseerde hij zich dat zijzelf ook ontheemden waren geweest. Zij waren er doorheen gekomen doordat ze op cruciale momenten belangeloos hulp hadden gekregen. Dergelijke hulp hadden ook de nieuwe ontheemden nodig, met name de harde kern. Dominique Pire probeerde die op allerlei manieren te organiseren. Of hij zich nu wendde tot overheden, rijke charitatieve instellingen of individuele mensen die naar een lezing van hem waren gekomen of – later – hem hoorde spreken op de radio, zijn appel was steevast: deze ellende kunnen we niet laten voortbestaan zonder iets te doen. Ook al kunnen we niet iedereen helpen, wat we kunnen doen, moeten we doen. Voor de ontheemden, maar ook voor onszelf.

De brief van Jacobus (2,17) stelt dat geloof dat zich niet uitdrukt in concrete daden dood is. 'Stel dat een broeder of zuster geen kleren heeft en niets om te eten', heet het beeldend, 'en iemand van u zou hun zeggen: "Ga in vrede, houd u warm en eet maar goed", zonder hun te geven wat ze nodig hebben, wat heeft dat voor zin?' (vers 15-16). Deze zinnen heeft Dominique Pire zich eigen gemaakt. Hij probeerde van alles om het leven van ontheemden dragelijker te maken. Pater Pire weet te bereiken dat er voedsel wordt gestuurd, geld wordt gegeven en huizen en hele wijken worden gebouwd zodat ook de harde kern de kampen kan verlaten. Hij trotseert daarbij op talloze manieren de onverschilligheid en de actieve tegenwerking van bevolking en overheid – de redenen waarom hier nu net niets mogelijk zou zijn, klinken pijnlijk bekend. Maar het gaat Dominique Pire uiteindelijk om barmhartigheid. Opnieuw met de Jacobusbrief: 'Onbarmhartig zal het oordeel zijn voor degene die geen barmhartigheid heeft bewezen, maar de barmhartigheid triomfeert over het oordeel' (vers 13). Wij zijn tot barmhartigheid verlost en in barmhartigheid tonen wij volgens Dominique Pire onze menselijkheid. Wie barmhartig is, erkent in zijn visie de menselijke waardigheid die zich verbergt achter de ellende, de honger en de gerichtheid op elementair overleven. Het is in het lijden van zusters en broeders dat God een beroep op mensen doet en door op dit beroep in te gaan worden wij zoals we bedoeld zijn.

Dominique Pire is helemaal niet romantisch over de ontheemden. Zij leven vaak in onmenselijke omstandigheden en dat heeft allerlei gevolgen: dronkenschap, huiselijk geweld, gebroken gezinnen, ondervoeding en affectieve verwaarlozing. Kortom: verontmenselijking. Dit gaat in zijn visie echter niet af van hun aanspraak op ons mededogen. Dominique Pire heeft zich zijn hele leven verzet tegen het maken van onderscheid tussen mensen op grond van hun cultuur of geloof, hun ras of hun vermeende fatsoen. Iedereen die hulp nodig heeft, moet hulp kunnen krijgen, is zijn overtuiging, die hem niet overal populair maakte. Hij weet wel dat hij lang niet iedereen zal kunnen helpen. Vergeleken met de totale omvang van het probleem is wat hij doet maar bescheiden – ook daar is hij nuchter in. Bovendien zullen de ontheemden waarschijnlijk altijd blijven terugverlangen naar wat zij moesten achterlaten. Maar het komt hen toe fatsoenlijk gehuisvest en gevoed heimwee te hebben, met een zinvol leven, te midden van anderen, dat voor hun kinderen toekomst mogelijk maakt.

Uiteindelijk gaat het Dominique Pire om het opbouwen van een beschaving van liefde en compassie. De spontane neiging om iemand te helpen die in nood verkeert, biedt daarbij volgens hem een belangrijke toegang. In zijn speech naar aanleiding van het ontvangen van de Nobelprijs zegt hij onder meer:

De heilige verbintenis tussen twee broeders die zichzelf herontdekken als mensen van waarachtige waardigheid, terwijl ze samenwerken om een derde te redden, bevrijdt ons van veel van de barrières van vooroordelen, bekrompenheid en discriminatie die de menselijke liefde vergiftigen en haar kracht aantasten. We moeten nu vertrouwen hebben in de kracht van de liefde en haar aan het werk zetten.

Als we aan vrede willen bouwen en in plaats van strijd en tegenstellingen verbondenheid en gemeenschap, dan moeten wij ons volgens Dominique Pire inzetten voor het gemeenschappelijk ideaal om het lijden dat mensen overkomt, te verlichten. Het concrete lijden van deze individuen onder deze specifieke

omstandigheden. Dit kan simplistisch klinken, maar ik denk dat Dominique Pire gelijk heeft. Alleen als het lijden een appel blijft, verzandt de inzet voor vrede niet in het verdedigen van gevestigde belangen. Dit is in mijn optiek ook de steeds nieuwe impuls van het evangelie.

Verbazingwekkender nog dan dat een persoon dergelijke gedachten had en ernaar leefde, is voor mij het feit dat hij in 1958 voldoende erkenning vond om de Nobelprijs toebedeeld te krijgen. Het Noorse Storting (het parlement van Noorwegen) en Europa begrepen toen blijkbaar dat zij een levend ideaal nodig hadden. Welbegrepen eigenbelang was niet voldoende. Dominique Pire sprak van een 'Europa van het hart' en richtte als Nobelprijslaureaat een organisatie op die hij 'een hart open naar de wereld' noemde. De activiteiten hiervan combineerde het werken aan oplossingen van grote problemen met het opbouwen van menselijke solidariteit. Het was, dat realiseerde Dominique Pire zich, een zaak van ultralange adem en veel geduld. Maar een kortere weg naar vrede was er volgens hem niet. De vraag is voor mij of wij deze lange adem nog kunnen opbrengen.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De zogenoemde 'Conférence Nobel' – Nobellezing – van Dominique Pire is in het originele Frans en in Engelse vertaling te vinden op <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1958/pire/26180-georges-pire-conference-nobel/>. Een korte Engelstalige biografie is te vinden op <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1958/pire/biographical/>.